

Selma Demirović

SILVIJE STRAHIMIR KRANJČEVIĆ U KONTEKSTU EVROPSKE MODERNE**Sažetak**

Prijelaz iz 19. u 20. stoljeće donio je mnoge prekretnice u hrvatskoj književnosti, a podario je i velikog pjesnika - Silvija Strahimira Kranjčevića, koji se bavi važnim egzistencijalnim pitanjima koja je prikazivao na sebi svojstven način. Silvije Strahimir Kranjčević pokazao se kao pesimističan pjesnik u čijim se pjesmama mogu pronaći tri središnje tačke: domovina, čovjek i svemir (Jelčić, 2004: 164). Čitanjem njegovih zbirki vidljivo je da se nije odvajao od samoga sebe, već se prolaskom vremena razvijao i sazrijevao u još boljeg i uspješnijeg pjesnika. Ono što je još značajno za Kranjčevića je to da je preuzeo patnju i probleme kolektiva, predstavio ih kao vlastite nemire i nedaće te im pokušao naći rješenja i pozitivan ishod. Bio je veliki zagovornik slobode, pravde, što je vidljivo u njegovim pjesmama. Isto tako, bio je sklon brojnim sumnjama, zbog čega u svojim pjesmama nudi sliku „posrnuloga čovjeka“ - dubljim čitanjem pjesama vidljiva je pjesnikova podvojenost između sumnje i vjere, stvarnosti i ideala, nade i neuspjeha, viđenja Krista kao uskrse osobe i kao osobe koja je proživjela mnogo patnje u svom kratkom životu (Bagarić, 2005: 69). Iako je na početku karijere bio izložen negativnim kritikama, što Crkve, što književnih kritičara, potpuno priznanje kao pjesnik dobio je nakon Drugog svjetskog rata, a danas se smatra najvećim pjesnikom 19. stoljeća, pretečom moderne, sintezom ili mostom koji spaja realizam i modernu, klasikom, tvorcem temelja savremene hrvatske poezije (Jelčić, 2013). Osim što je širio vidokrug književnosti, širio je i sudbinske poglede te poglede u duhovnosti (Šimundža, 1988: 342). Ostavio je utjecaj na mnoge modernističke autore, među kojima se ističu Tin Ujević i Miroslav Krleža koji za Kranjčevića kaže da je „barjaktar slobode“ jer je „kroz svoju proročku viziju pisao o odnosu pojedinca i njegove domovine.“ Kraj 19. i početak 20. stoljeća donose promjene u religioznim gledištima u umjetnosti. Nastavlja se tradicionalni pogled u prihvaćanju Boga, ali javljaju se i određene sumnje o položaju čovjeka prema Bogu, odnosu biblijskoga prikaza života u odnosu na stvarnost. Kranjčević se, iako ga književna povijest i kritika primarno drži pjesnikom realizma, smatra pretečom novog književnog razdoblja - moderne. On svojim pesimističkim svjetonazorom pruža drugačiji pogled na odnos čovjeka i Boga unutar kojega je čovjek percipiran kao „posrnuli čovjek“.

Ključne riječi: *Evropska moderna, Kranjčević, metafizika, hibridnost, poezija*

Osobine evropske moderne

Moderna je razdoblje od 1890. godine do Prvog svjetskog rata (u raznim evropskim zemljama ovi se datumi ne podudaraju, nego se različito pomiču). Sam naziv moderna ne predstavlja jasno postavljeni programski smjer ovoga doba. To je više zajednički i opći naziv za vrlo složena, različita, pa i protivurječna nastojanja i težnje ne samo u književnosti nego i na širem društveno-političkom planu.

Potkraj XIX stoljeća počinju u Hrvatskoj izlaziti književni i politički listovi koji su ustali protiv starije realističke književnosti, a tražili su orijentaciju na zapadnoevropske književne smjerove. Zalagali su se za slobodu umjetničkog stvaranja bez pragmatičnih, pedagoških i nacionalnih ograničenja. Krug poznavanja stranih književnosti snažno se proširuje: uz rusku književnost sada zauzimaju istaknuto mjesto francuska i njemačka književnost, a potom talijanska, češka i poljska.

I u Sloveniji, sa sličnim težnjama, javlja se modernistički pokret s pretežnim osloncem na zapadnoevropske književnosti. U srpskoj književnosti dobila je tzv. zapadnjačka orijentacija (pretežno pod dojmovima francuske književnosti) snažnu podršku kod većine srpskih pjesnika.

Tako se u našim književnostima na razmeđu dvaju stoljeća razvio široko zastupljeni modernistički pokret koji znači novo razdoblje u smislu književnih pogleda i težnji. Za njih ne postoje jedinstveni nazivi, niti su oni u svemu jednoznačni.

Osim toga, pored naziva moderna, ili uz njega, navode se i drugi nazivi: impresionizam, simbolizam, neoromantika. Ne treba shvatiti da se navedeni nazivi nižu jedan na drugi ili jedan iz drugog. Najviše odgovara istini i stvarnosti ako se kaže da ovi nazivi predstavljaju različite težnje koje traju uglavnom istovremeno i koje dolaze iz različitih vrela, u mnogočemu se nadopunjuju, ali u mnogočemu protivrječe.

Artizam je opća karakteristika ovog razdoblja, koja pruža otpor i pobunu protiv naturalizma: umjetnost i umjetnik ne treba i ne mogu da budu ovisni u svome stvaranju u svakodnevnoj i surovoj stvarnosti, nego su slobodni i neovisni o neporednim društvenim problemima. Umjetnik, stvarajući svoja djela, ne služi nikomu drugom do umjetnosti samoj, jer umjetnost ne treba za svoje postojanje nikakva i ničija opravdanja. Ona je sama sebi dovoljna. Takva opća težnja, koja se osjeća u ovom razdoblju na mnogim stranama i u mnogim nijansama, naziva se artizam, prema francuskoj riječi *l'art* (umjetnost).

Estetizam ističe istovremeno da je zadatak i konačan cilj umjetničkog stvaranja ljepota, tj. oblikovanje ljepote, a da je u stvaralaštvu osnovni poticaj lijepo. Ideal i kriterij lijepog bit će polazne i vrhunske vrijednosti za svako umjetničko djelo, a istovremno i vrhunski argumenti protiv naturalističkih ideja i ideala. I dok su se raniji poetski motivi nalazili u neposrednoj stvarnosti, sada se oni nalaze na estetskoj osami. Takvu težnju, koja se opet ne javlja osamljeno i odvojeno, nego u složenosti težnji čitavoga ovog razdoblja, naziva se estetizmom, prema nazivu estetika.

Aristokratizam znači da se u ovom razdoblju počinje izbor književnih tema i motiva počinje sužavati na sasvim uska, rijetka i nesvakidašnja vrela. Napuštaju se široki okviri društva sa svakodnevnim događajima i likovima, koji su živo interesirali realiste i naturaliste, a odabiru se samo posebni, u svakom pogledu izuzetni motivi. S ovom crtom novo razdoblje ističe strogo načelo aristokratizma u izboru i obradi likova i tema.

Formalizam nastaje kada je ovo razdoblje suzilo tematsko-motivsko područje i kada je isključilo iz svoga stvaralaštva obilje podataka i činjenica iz svakodnevnog života, koje su tako rado unosili u svoje djela realisti i naturalisti. Tada je bilo nužno da se velika pažnja posveti formi i obliku. Razvijao se poseban kult forme, brižno i skraćenim dotjerivanjem svih dijelova valjskog, vidljivog izgleda pjesničkog djela. Govorimo zato o posebnoj značajki ovoga razdoblja, o formalizmu, a o pjesnicima koji su u tom smjeru ulagali posebne i veće napore govorimo kao o pjesnicima formalistima.

Dekadencija nastaje prilikom napuštanja tema i problema iz svakodnevnog društvenog života, koje je odvelo mnoge pjesnike na put traženja svega neobičnog, bizarnog, pa i nenormalnog, patološkog. Stvarno se otkrivaju nova tematska područja, a umjetničko stvaralaštvo proširuje sve više raspon svojih motiva i tema. Postepeno se i po prvi put ozakonjuje praksa da predmetom umjetničke obrade može biti sve i da ne treba biti nikakvih ograničenja i moralnih predrasuda. Obraduju se sada u književnim djelima teme koje predstavljaju za građanski moral i raniju, ustaljenu tradiciju veliko iznenađenje, a istovremno i potpuno negaciju ranijih shvaćanja i pogleda. U tom teškom sukobu staroga i novog, u borbi za prevladavanjem ustaljenog, tradicionalnog, a otkrivanju prijeko potrebno novog, javljaju se prigovori o propadanju dekadencije u umjetnosti i književnosti. Ali je taj prigovor bio opravdan samo s gledišta suženoga, dogmatskog i normativnog određenja zadatka u umjetničkom i književnom stvaralaštvu.

Navedeni nazivi, kao moguće sinteze nekih idejnih strujanja i nastojanja, više su opće, okvirne i teoretske značajke ovoga razdoblja nego što bi predstavljale književne pjesničke pravce. Oni su samo teoretska protuteža naturalističkim teorijama koje su u svoje vrijeme dale značajne rezultate na području književnosti i umjetnosti, ali su stvorili sumorna i pesimistička osjećanja u čovjeku da je on samo biološko stvorenje, zarobljen od surovih prirodnih zakona.

Mogu se odmah osjetiti protivurječne vrijednosti artizma, estetizma, aristokratizma, formalizma. Ukoliko su pridonijeli relativnom osamostaljivanju umjetnosti i književnosti od neposrednih društvenih, političkih i moralnih obaveza, utoliko su djelovali neposredno, progresivno. Ukoliko su, nasuprot, izdvajali umjetnost i književnika iz društvene zajednice, oslobađali ih svake odgovornosti društvu i dobu, onda su unosili opasan misticizam u umjetničko stvaralaštvo, koji nije unapređivao ni samo umjetnost, a niti je koristio humanoj funkciji književnog djela. Moderna promovira individualizam, pa je potrebno razlikovati književno razdoblje moderne od suvremenih pojava i avangardizma (neposrednih napora u iznalaženju izvornih i novih tema te izražajnih mogućnosti) (Čubelić: 1967: 339).

Hibridnost Kranjčevićeve poetike

Silvije Strahimir Kranjčević stvara krajem 19. stoljeća kada se u hrvatskoj književnosti počinje oblikovati moderna, a smatra se najvećim pjesnikom realizma. Kranjčevićovo religijsko pjesništvo često se, zbog načina pisanja i pristupa obrađivanim temama, naziva pesimističnim. Modernizam se neprestano suprotstavljao tradiciji u svim njenim oblicima pa se tako, osim u književnosti, odražava u svim sastavnicama života, poput svakodnevnog života, kulture, umjetnosti, posebno religije, koja je postala jednom od temeljnih rastavnica tradicionalne i modernističke sfere (Šimundža, 2004: 24).

Moderna preispituje postojanje Boga, a samim time i čovjeka kao Božjega stvorenja. Javljaju se razna mišljenja o čovjekovoj ulozi u svijetu. Silvije Strahimir Kranjčević (1865 - 1908) pjesnik je koji vremenski stvara u periodu realizma (Jelčić, 2004: 162), ali svojim stvaralaštvom najavljuje modernu, utičući značajno na pisce toga vremena. Kritičari ga smatraju i pretečom moderne što znači da njegova lirika označava raskid s tradicijom hrvatske poezije te se time približava evropskoj literaturi (Goldstein, 1975: 464).

Iako Kranjčević piše pjesme već u buntovnim gimnazijskim danima (Jelčić, 1984: 12), književnost nije bilo područje kojemu se isključivo posvetio. Prvu svoju pjesmu, *Zavjet*, objavio je u Hrvatskoj vili 1883. godine te je već tada primio pozitivnu kritiku Eugena Kumičića (Jelčić, 2004: 163), koji proročanski govori: „Taj će vam biti najbolji hrvatski pjesnik!“ (Jelčić, 2004: 164) Najprije je krenuo u senjsko sjemenište, odakle je i rodom, a potom na teološki studij u Rim, koji ubrzo napušta jer ne osjeća svećenički poziv (Jelčić, 2004: 162). Međutim, religijski se aspekt sačuvao u njegovim pjesmama, ali se odnos prema religiji promijenio. Pjesnik uzima religijski motiv, ali ga ne prikazuje u njegovom originalnom obliku već alegorično.

Kranjčevićovo se književno stvaralaštvo može podijeliti na tri cjeline (Šimundža, 2004: 76). Prvu čini zbirka *Bugarkinje* (1885), drugu *Izabrane pjesme* (1898), treću *Trzaji* (1902), a u nju se još ubraja i posmrtno objavljena zbirka *Pjesme* (1908) koju je pripremio Društvo hrvatskih književnika (Goldstein, 1975: 456). Kranjčević je *Bugarkinje* sastavio provodeći vrijeme s mladim pravaškim književnicima zbog čega je zbirka nastala pod utjecajem Augusta Harambašića u čijem je krugu djelovao te Augusta Šenoe (kome je i posvetio zbirku), što je najvidljivije na primjerima versifikacije (Frangeš, 1987: 211). U zbirci se bavi idealima, nacionalnim problemima – „ne nacionalni zanos koji sam sebi tako rado stavlja povez preko očiju, nego muška, muževna suza, prolivena nad nesrećom narodnom“ (Goldstein, 1975: 461), socijalnim problemima, uvodi

nove socijalne motive u pjesmama Radnik, Iseljenik, a kada su u središtu pjesnikova interesa upravo socijalni sadržaji, u odabiru vokabulara, tema i motiva, simbolike i sl, osjetan je kršćanski ton.

Lirski subjekt većine pjesama iz Bugarkinja patetičnim ili ozbiljnim tonom u liku proroka nudi viziju spasa ili preuzima patnju kolektiva. Kranjčević je svojim iskrenim i istinskim stihovima narodu htio dati do znanja da je svjestan problema koji ga zaokupljaju, da zna da mu je teško, ali da će krajnji ishod, u skladu s Kristovim obećanjem i naukom, bez obzira na patnje, biti pozitivan. U ovoj zbirci pjesnik „počinje određivati svoj stav prema životu“ (Goldstein, 1975: 460). U sklopu toga važno je spomenuti pojam poeta vates, odnosno pjesnik-prorok kojim se Kranjčević i sam smatrao (Goldstein, 1975: 464), a to se jasno očituje u Bugarkinjama (1885) kao i u kasnijim zbirkama.

Tu je ulogu Kranjčević shvatio ozbiljno, kao dužnost koju mu je Bog podario (Šimundža, 2004: 81) kako bi vršio njegovu volju (Šimundža, 2004: 74). Kranjčević svojim pjesmama nije izricao vlastite patnje, probleme i općenito osobne doživljaje jer je smatrao da oni nisu značajni za ostale ljude, već je narodne nedaće i teme predstavljao kao vlastite (Lončarević, 2005: 464) te im je pronalazio rješenja, pružao vjeru u ljudske ideale, slobodu, rad (Lončarević, 2005: 462). O njima je govorio iz vlastitog uviđanja stvari (Šimundža, 2004: 111). U zbirci čak nekoliko puta napominje „obvezu da ponese križ naroda svoga na vlastitim ramenima“ (Lončarević, 2005: 464). Također je smatrao kako ga je Bog postavio kao pjesnika-proroka kako bi pomagao nemoćnima, što se može iščitati iz pjesama Pjesniku moć (1884) (Šimundža, 2004: 74) i Kolo sreće (1884.) (Šimundža, 2004: 83).

Dakle, u Bugarkinjama su prisutni religijski motivi, a lirski subjekt na sebe preuzima Kristovu simboliku (otkupljenja, trpljenja za svoj narod), a te je pjesme moguće promatrati i kao rodoljubne. Kranjčević Boga vidi kao mogućnost spasa preko poslanika koje šalje (u ovom slučaju sam je pjesnik poslanik). Čovjek je posrnuo jer je njegov život „dolina suza“, ali je ujedno i heroj jer pjesnik vjeruje da ga je moguće izdignuti iz posrnuloga stanja. Hrvatski katolički pokret osnovan je kako bi u živote ljudi uveli kršćanske vrijednosti. U književnosti su isticali potrebu da djela budu ispunjene „pozitivno i aktivno katoličkim duhom, a ne regbi u nekoj pasivnoj rezistenciji prema vjeri“ (Lončarević, 2005: 255). Isto tako, smatralo se da je „katolička književnost (...) ona koja, u umjetničkoj formi, prikazuje sve pojave u svijetlu od Boga objavljenih istina katoličke Crkve i vjere!“ (Lončarević, 2005: 227).

Druga pjesnička zbirka, Izabrane pjesme, objavljena je 1898. godine. U toj je zbirci, prema Frangešu (1987: 219), poezija dobila konačan oblik. U njoj Kranjčević progovara o čovječanstvu, općeljudskim pitanjima, društvenoj nepravdi, javlja se skepsa o temeljnim vjerskim pogledima (Eli! Eli, lama azavtani, Mojsije), odnosno o idealima koji su bili prisutni u ranom kršćanstvu, o svemirskom poretku i sl. (Jelčić, 2013).

Kranjčević teži ka oslobođenju od kršćanskog dogmatizma i zbog toga u svom opusu zadržava biblijsku metafiziku, te će simbolički ovjekovječiti Krista, koji postaje simbol ljudske pravde i ljubavi. Da bi to postigao pjesnik mit prenosi u vrijeme iako je on, ustvari, transvremena priča. Isus je očovječeni Bog, ali je duboko i obogotvoreni čovjek. Kranjčević u tom problemu misaono pjeva u pjesmi Eli! Eli! Lama azavtani, u kojoj ispisuje smisao Isusove žrtve, a smisao žrtve je smisao etike, smisao ljubavi kao vrhunske humanističke vrijednosti. Kroz tu žrtvu učimo šta je moć – Bog ubija sina da bi iskupio čovječanstvo.

Pjesma počinje retoričkim pitanjem koje ne zahtjeva odgovor. Pjesma od nas traži da se zapitamo ko smo i šta smo, je li čovjek zvijer. U pjesmi se historizira Isus i na taj način pokazuje kako se ljudsko biće ponašalo kroz historiju, stoga, pjesma o Isusu postaje pjesma o općenitoj

prirodi čovjeka. Smisao žrtve za kršćanstvo i čovjeka pretvoren je u kršćansku arenu unutar koje caruju moćnici, a Bog u povijesnom lancu zbivanja postaje predmetom političke manipulacije. Kranjčević riječju arena aludira na Crkveni raskol, na mnogobrojnost kršćanskih sekta, a niti jedna ne promovira ono što je Krist propovijedao. Njegove pjesme imaju religijsko-socijalni karakter.

U pjesmi Mojsije, ukrštavanje biblijskog mita i povijesti pjesniku omogućava da mitsko suoči sa društvenim i političkim, a metafizičke i mitske planove čovjekove kulture učini tvorničkim elementima ljudskog društva. Slična je i pjesma Zadnji Adam, u čijoj podlozi je priča o Apokalipsi i biblijskom prvom čovjeku, ali Kranjčević biblijsku teocentričnu utemeljenost zamjenjuje autocentričnom. Ova pjesma je otvorila proces ateizacije i svijest o historičnosti Boga. Bog je autocentrična konstrukcija, čovjekolik je i stvorio je čovjeka kao svoju sliku i priliku. Kranjčević nas tjera na autocentrični pogled i kroz taj pogled postavlja pitanja o neupitnosti Božijeg jezika. Bog je obećao Apokalipsu, a pred njenim činom je zanijemio, zanijemio je pred čudima koja je stvorio, pred količinom zla, suočio se sa svojim mitom.

U času pobjede Apokalipse Bog se otelesnio. To Kranjčević pokazuje i u jeziku, upotrebom riječi npr. sustaviti, koja se povezuje s Bogom, a to podrazumijeva neku vrstu staračkog, suočavanje organizma koji je istrošen. Kranjčevićev Mojsije sav je usmjeren na sintezu egzistencijalnih i ontologijskih pitanja. Mojsije je prijatelj Božji koji afirmira ideale. Mojsije, iako umire, ostvaruje svoj ideal zato što je ispunio cilj. Kranjčević društvene probleme pretvara u slike koje su plod pjesničke mašte.

Zbog mnogih religijskih sumnji, Kranjčević se čovjek očituje kao „posrnuli čovjek“. Naime, Kranjčević se protivio nepravdi, nemoralu, nadmoći sile, težnji materijalizmu i karijerizmu, a sve to očitovalo se i u njegovim pjesmama (Brešić, 2019: 63). U takvim je pjesmama prevladavao pesimistični ton i „propitkujući“ pogled na odnos čovjeka prema Bogu zbog čega ga Hrvatski katolički pokret nije prihvatio. Kranjčević je zbirci priredio dodatak, dramsko-lirsko djelo, oratorij Prvi grijeh (1893.) u kojem progovara o početku ljudskog roda, ali ga prikazuje alegorično (Jelčić, 2013). On u njemu „daje čitav program organizacije i napretka ljudskog društva“ (Goldstein, 1975: 458). U zbirci se ponovo javlja pjesma Radniku, ali ona je prerađena. Time je htio zaštititi radnike jer se zalagao za poštivanje rada i pravdu.

Kranjčevićevo pjesništvo predstavlja „duhovno-idejni prijelom u hrvatskoj književnosti“ (Lončarević, 2005: 44). Iako je unutar povijesti književnosti prihvaćen kao pjesnik realizma, u mnogočemu donosi duh moderne, a samim time nova pitanja, teme, motive i slično (Šimundža, 2004: 73). On se prvi direktno počeo baviti religioznim pitanjima te je zbog svoje snage i stila kojim im je pristupio postao glavni predstavnik religiozne tematike (Šimundža, 2004: 74). Progovarao je kao poeta vates (pjesnik prorok), zalagao se za pravdu, slobodu, moral, istinu, sreću, za siromašne, nemoćne, ugrožene, ponižene (Šimundža, 2004: 116), a suprotstavljao se boli, nemoralu i suzama.

Kroz navedene teme provlačila se religiozna pozadina kojoj se stalno vraćao. Kranjčević je bio kršćanin, vjerovao je u Boga jer ga je vjera učila da je Bog dobar, da u svijetu vlada ljubav, no stvarni ga život nije u to uvjerio. Shvatio je da postoji mnogo nepravde, grijeha, zla. Ono što je najmanje prihvaćao bilo je zlo kao nezgoda „u Božjem djelu stvaranja“ (Šimundža, 2004: 86). Shvatio je da se svijet koji se u Bibliji predstavlja kao idealni ne može poistovjetiti s realnim životom. Zbog toga je često propitkivao Boga, religiju, vrijednosti i pristupao im sa sumnjom (Šimundža, 2004: 87).

Neka od pitanja koja postavlja su: „Odakle tolike nepravde i zlodjela? Zašto svijet nije bolje uređen? Ima li smisla Stvoriteljev čin? Zašto je Bog uopće stvarao svijet prepun zla i patnje? (...) (ibid.) Čemu tolike razlike i nejednakosti, tragičnosti i neredi? Zašto zlo tako ubitačno i

nekažnjeno djeluje?“ (Šimundža, 2004: 88). Upravo iz ovakvih pitanja proizlazi Kranjčevićovo određenje posrnuloga čovjeka u odnosu prema Bogu. Zapravo je u cijelom njegovom pjesništvu prisutna dilema između dobra i zla, odnosno Boga i vraga (Lončarević, 2005: 44). U svakom od razdoblja Kranjčevićeva stvaralaštva postoje različiti problemi, nejasnoće o Bogu, ljudskom položaju, javljaju se različite sumnje koje su iz zbirke u zbirku sve intenzivnije i uočljivije. Različite biblijske slike imaju različit utjecaj na Kranjčevićovo pjesništvo.

U periodu između Bugarkinja i sljedeće njegove pjesničke zbirke, Izabrane pjesme (1898), Kranjčević, zbog složene političke situacije u Hrvatskoj (vladavina bana Khuena Héderváryja), po završetku učiteljskog zanata (pri tome mu je pomogao Josip J. Strossmayer) (Goldstein, 1975: 456) odlazi u Bosnu i Hercegovinu raditi kao učitelj. Služio je u nekoliko gradova (Mostar, Livno, Bijeljina) (Jelčić, 2004: 162), a skrasio se u Sarajevu gdje je ostao sve do svoje smrti (Goldstein, 1975: 456). U Sarajevo ga je doveo Kosta Hörmann, kulturni radnik, pokretač i nominalni urednik časopisa Nada (1895-1903) kojem je urednik bio sam Kranjčević, a on je sarađivao i s Antunom Gustavom Matošem.

Kao urednik primjenjivao je stroge estetske kriterije, a s obzirom na to da je zagovarao „načelo slobode umjetničkog stvaranja“ (Jelčić, 2013), birao je djela koja slijede to pravilo te ih objavljivao u časopisu. Osim djela drugih autora, poput Milana Begovića, Josipa Kozarca, Ivana Trnskog, Dragutina Domjanića, Ksavera Šandora Gjalskog, Vjenceslava Novaka (Goldstein, 1978: 71) i mnogih drugih, objavljivao je i velik broj vlastitih književnih kritika. Prema nekima, Nada se smatra najboljim i najutjecajnijim južnoslavenskim časopisom na prijelazu stoljeća.

Spomenuto je da je Kranjčević svoje stvaralaštvo započeo u razdoblju realizma pa se u pjesmama mogu pronaći i obilježja tog razdoblja, odnosno vidljivo je da se u prvoj zbirci, Bugarkinje (1885), oslanja na tradiciju u kojoj se javlja rodoljubna lirika (preteča mu je Šenoa), ali već u njoj se prepoznaju religiozne misli (Šimundža, 2004: 76).

U zrelijim Izabranim pjesmama (1898.) pitanja postaju oštrija (Šimundža, 2004: 76) te „životne suprotnosti i sudbinske dileme dolaze do potpunog izražaja“ (Šimundža, 2004: 86), opiru se i ujedinjuju religiozne poruke i određena realnost, pjesme su ispunjene pjesnikovim buntom iako govore o religioznim slikama (Šimundža, 2004: 95). U ovom drugom razdoblju također „krivi“ Boga za životnu stvarnost jer je ne želi ili ne može promijeniti. Ljutilo ga je što postoji zlo, nepravda, nesklad i nasilje u svijetu, a još više to što se ono ne može iskorijeniti (Šimundža, 2004: 93).

U pjesmama pokušava prodrijeti u tajnu, odnosno pokazuje vlastitu (ljudsku) patnju u nemogućnosti shvaćanja Božje logike. Kao „posrnuli čovjek“ progovara o vlastitom razočaranju, gubljenju povjerenja u Boga, neshvaćanju Božjeg plana. U pjesmi Lucida intervalla (1893.) Kranjčević progovara o pravdi, odnosno nepravdi na Zemlji, o vlastitoj smrti koju opisuje pozitivno: I to je smrt? / O, kako brižno anđeli božji / Na perju me spuštaju u grob! / Bez bola, bez želja, klonula uda / vlažne se dotiču zemlje. (Kranjčević, 1996: 120). Na samom kraju pjesme opisuje susret s Budhom koji ne pripada kršćanskom svijetu, ali se prema njemu odnosi s poštovanjem: O zdravo, o veliki Budha. (Kranjčević, 1996: 122).

Pesimizam je i dalje prisutan, ali on je izraženiji, bol je dublja, odnos između vjere i nevjere dramatičniji, nemiri se pretvaraju u pasivne odraze, a religiozne nesuglasice obiluju apsurdom i skepsom te se osjeća mračniji ton nego u prijašnjim zbirkama (Šimundža, 2004: 97). Od svih pjesama u kojima je izražena sumnja, najizraženija je u Zadnjem Adamu (1896), u jednoj od njegovih najpoznatijih pjesmama (Frangeš, 1987: 214) koja se u evropskoj književnosti tematski dovodi u vezu sa Sul Monte Mario, pjesmom Giosuèa Carduccija (Frangeš, 1987: 215). Za Carduccija je potrebno spomenuti da je bio antiklerikalni pjesnik kao i velik broj modernista

koji su se ugledali u Kranjčevića (Šimundža, 2004: 104). U toj se pjesmi primjećuje osjećaj besmislenosti života, osjeća se nihilistični pogled na život.

Led u Zadnjem Adamu dovodi zadnjeg Adama pred pitanja o bitku. Razvoj kritičke misli o Silviju Strahimiru Kranjčeviću zapravo su pokušaji da se razotkrije najdublji smisao njegovih nemira. Kranjčevićeva emocija iznesena je na talasu emocije lucidno iskristalisane u izraz. Kranjčevićeva filozofija je filozofija srca, a osnovne emocije koje dubinski pokreću njegovo pevanje svode se, kao što je to već zapaženo, na patnju, svode se na bol.¹

Osim u Zadnjem Adamu (1896), „njegov pretežno epsko-lirski talent“ (Frangješ, 1987: 212) osjeća se i u Mojsiju (1893), i brojnim drugim pjesmama. Pjesma je temeljena na biblijskoj priči Mojsijeva izbavljenja izraelskog naroda iz egipatskog ropstva, a tematizira se vjera, sloboda, ljudska kušnja, čovjekov položaj u svijetu, sumnja u ideale. Kranjčević likom Mojsija uspostavlja dijalog s Bogom, koji se može shvatiti i na univerzalnoj ravni čovjek-Bog (Šimundža, 2004: 107). Ovom je pjesmom, već zreli Kranjčević, „od pjesnika nacionalnog čovjeka, postao pjesnik Čovjeka, njegova položaja i borbe u neprijateljskoj Prirodi“ (Goldstein, 1975: 468).

Što se tiče Kranjčevićeva odnosa prema Kristu i Crkvi, on ta dva pojma odvaja. Krist mu predstavlja duhovni ideal (Šimundža, 2004: 113), on je za njega nadljudska, božanska pojava, heroj, duhovni putokaz (Šimundža, 2004: 114), veličanstven (Šimundža, 2004: 117) te s Njim nikad nije ulazio u sukobe, nikad u Njega nije sumnjao, preispitivao Ga, a nikad Ga nije ni teološki tumačio (Šimundža: 2004: 114). Smatrao je da je praksa Kristovih sljedbenika zakazala u provođenju vjerskih ideala (Šimundža, 2004: 125). Kranjčević ustraje u svojoj vjeri, uporno joj se vraća i uzima je kao podlogu.

Zaključak

Kranjčević je započeo pjevati u stilu romantičarskih pjesnika, međutim, umjesto romantičarske emocijonalnosti, gdje su u prvom planu domovinska osjećanja i iskazivanje kolektivnih emocija, u poeziji iz kasnijih knjiga emocije postaju individualne, te sa domovinskog osjećanja prelaze u općeljudski plan. Iz takvih pjesama, ustvari, progovara bol zbog stradanja ukupnog čovječanstva, svi fenomeni razloženi su u vremenu, pridružen im je i metafizički koncept uma.

Za Kranjčevića bi se moglo reći da je pjesnik metafizičke tajne, pjesnik koji teži da uspostavi metafizičku harmoniju. Kranjčević ispituje sistem svetih neupitnih istina, ispituje biblijski mit u kontekstu historije. U Kranjčevićevoj poeziji vidljivo je i spajanje onoga što se čini nespojivim. Taj spoj nespojivog dolazi kao rezultat pjesnikovog pogleda na metafiziku.

Čin golgote (raspeća) metonimijski se prenosi na sudbinu cijelog čovječanstva: umjesto žrtve izabranog pojedinaca za dobrobit svih imamo sliku žrtvovanja cijelog čovječanstva za dobrobit izabranih pojedinaca. Pjesnik pomoću simbola (raspće, križ, kruh, krv...) u stihovima pokušava obuhvatiti ljudsku povijest. U vezi s tim, stihovi se mogu tumačiti alegorijski i kao parabole. Tako se nameću ne baš optimistične predstave čovječanstva kao kolektivnog raspeća, čovječanstva kao sveopće tamnice u kojoj trovna gamad plize.

Kranjčević nastoji odvojiti moć institucije od biblijskog obećanja, jer vjeruje da je mitskoj naraciji suština humanizam. Njegov lirski subjekt je pobunjen čovjek. Tradicija više nije obavezujuća norma, a budućnost postaje prostorom oslobođenja kreacije za inovativnosti i originalnost. U stihovima se odvija drama ateizacije i prisutan je motiv Ničeovog nadčovjeka. Prema Niču, nadčovjek je naredni u evoluciji, jer svijet nije završen, neprestano se ruši i opet

¹ Lalić, V. Ivan, iz predgovora *Izabranih pjesama*

gradi, a u cijelom procesu učestvuje i čovjek. Nadčovjek je metafora, ne za pojadinca, već za cijelo čovječanstvo.

Kranjčević polazi od simboličke figure Krista, a radnika uzdiže na nivo ovozemaljskog božanstva, njegovo djelo vidi kroz optiku biblijskog mita o stvaranju svijeta. To je spoj socijalnog i metafizike, jer čovjek dovršava i ispravlja Božije djelo. Ispostavlja se da je ateizma jedini etičan, jer je human za čovjeka, za ljubav prema čovjeku čini dobro, a religijski moral je tu radi drugih ciljeva.

Matoš i Krleža su svojim mislima izvršili vrlo važan utjecaj na percepciju Kranjčevića. Njihova je teza bila da se iskon Kranjčevićeve poezije može pronaći u političkoj motivaciji (Krleža) ili da su društvene okolnosti u kojima je živio presudne za razumijevanje izvornosti njegove poezije (Matoš). Bit Kranjčevićeve poezije, već od najranijega perioda, postaje egzistencijalni princip na kojem počiva njegov svijet. Taj princip zahtijeva dualističko razumijevanje. Kranjčevićeva poezija u svome glavnom obilježju je lutanje između dvije suprotstavljene krajnosti.

Teza o egzistencijalnom kao izvornom motivu za poimanje temeljnoga Kranjčevićevo pjesništva, i Kranjčeviću nemoć da uskladi dva suprotstavljena principa svijeta kritičari najčešće nazivaju pesimizmom, a opravdavaju rezignacijom. Ja odvajam pesimizam čovjeka koji, osjećajući se uvrijeđen neuspjelim težnjama harmonije u svijetu i u sebi samom, strašno proklinje i sebe i svijet; taj oblik pesimizma odvajam od beznadne potčinjenosti mučenjima duha i tijela, koja su toliko obilna u našem svijetu i koja treba uništiti (Frangeš, 1964).

Kranjčević jeste pjesnik moderne, jer tretira pitanja koja muče slobodnu individu... A moderna promovira individualizam. U tom segmentu, Kranjčević je daleko ispred svojih savremenika, u tokovima evropske moderne. Poezija tog doba na južnoslavenskim prostorima je u sjeni njegovog imena, kako ističe Matoš. Bez sumnje najveći pjesnik hrvatskog devetnaestog stoljeća, istinski njegov spoj s modernističkom lirikom dvadesetog, Kranjčević je prvi od naših novijih pjesnika kojima značenje nije isključivo književno povijesno, i koji mirno podnosi takozvana evropska mjerila. Broj njegovih čitatelja ne opada sa vremenom, nego trajno raste, a tematika njegovih pjesama nimalo ne gubi na aktualnosti. Konačno, što je kao dokaz života jedne umjetnosti najvažnije, Kranjčević je trajan izazov književnoj kritici (Frangeš, 1964).

Pjesnik predstavlja individualizam kao filozofski pravac mišljenja, osjećanja i htijenja, koja ističe da je čovjek odvojen i drugačiji od drugih i da je cjelovita i nedjeljiva ličnost. Individualizam podrazumijeva osoben sistem vrijednosti, teoriju ljudske prirode i određena politička, ekonomska, socijalna i vjerska uvjerenja i stavove. Po individualistima, sve vrijednosti moraju se sagledavati kroz prizmu čovjeka, individue, kojoj se pripisuje najviši značaj. Kao teorija ljudske prirode, individualizam insistira na tome da će interesi normalne odrasle jedinke na najbolji način biti zadovoljene ako se jedinki dozvoli maksimalna sloboda, uz odgovornost za odabir ciljeva i sredstava kojima će te ciljeve postići (Vidović, 2006). Individualizam ističe potrebu nezavisnosti i slobode svakog čovjeka od društvene zajednice i osnovnih prirodnih zakona, a posebno je naglašavao slobodu umjetničkog stvaranja.

Instikt ogromne ljudske simpatije čini Kranjčevića velikim pjesnikom, i tu, u tom silnom altruizmu, u toj velikoj sposobnosti da ljubi, da voli, da simpatije: tu je neodoljiva snaga njegove pjesničke sugestivne slabosti u djetetu i u suzi... Dijete i suza su sa radnikom trojstvo simbola tog pjesništva, poezije svemirske očajnosti i duboke ljudske ljubavi (Matoš, 1964). Kranjčević je pjesnik koji je sintetizirao prethodne poetičke pravce i nagovijetio modernu na južnoslavenskim prostorima.

Kranjčević svojim djelom i danas dokazuje tvrdnje kritičara da je jedan od najboljih pjesnika na južnoslavenskim prostorima. To je pjesnik koji nema ni prethodnika ni nastavljača u južnoslavenskom pjesničkom korpusu. Kranjčević je pjesnik koji poezijom zadire u organizaciju života gdje je hijerarhija pravih vrijednosti porušena i izgrađena nova, sa potpuno alogičnom strukturom.

Kranjčević je pjesnik koji metafiziku prihvata kao stvarnost, i u svojoj poetici iznosi kritiku kulture i njene paradigme. Pjesnik osvježavanje kulturalne memorije, odnosno osvježavanje kulturalne povijesti zasniva na Ničeovom konceptu metafizike. Kranjčevićevi stihovi upućuju na intelektualno. U radu će biti prikazano da je Kranjčević ne samo pjesnik moderne, već i da je istaknuti humanista.

Tačka presjeka za Kranjčevića i tokove evropske moderne je izražena, jer pjesnik tretira pitanja koja muče slobodnu individuu. Kranjčević nas tjera na autocentrični pogled i kroz taj pogled postavlja pitanja o neupitnosti Božijeg jezika. Ovaj pjesnik u svojim stihovima razlaže neka od temeljnih egzistencijalnih pitanja i propagira humanizam, kao jedan od vrhovnih principa života svakog pojedinca. Kranjčevićeva poezija plijeni veliku pažnju i savremenih čitalaca, podstičući ih na razmišljanje o univerzalnim ljudskim dilemama.

LITERATURA

1. Bagarić, V. (2005). Misaona i biblijska tematika Kranjčevićeva pjesničkog izraza. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 51, 14, 69-76 <https://hrcak.srce.hr/25111>
2. Brešić, V. (2019): *Hrvatska književnost 19. stoljeća*. Zagreb: Periodica Croatica.
3. Čubelić, Tvrtko (1967). *Književnost, školski leksikon Općeobrazovne škole*, 12 knjiga; Zagreb: Panorama, glavni urednik Silvio Ružić.
4. Durčinov, M, Kovač, N, Lešić, Z, Koljević, N, Kulenović, T, Petrović, N. (1988). *Moderna tumačenja književnosti*, Sarajevo: Svjetlost.
5. Frangeš, I. (1987). *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
6. Frangeš, Ivo (2005). *Riječ koja traje: književne studije i rasprave*, Zagreb: Školska knjiga.
7. Friedrih, Hugo (1969). *Struktura moderne lirike*, Zagreb: Svijet savremene stvarnosti.
8. Goldstein, S. (ur.) 1975. *Povijest hrvatske književnosti u sedam knjiga*. Zagreb: Liber: Mladost.
9. Goldstein, S. (ur.) 1978. *Povijest hrvatske književnosti u sedam knjiga*. Zagreb: Liber: Mladost.
10. Jelčić, D. (1984). *Kranjčević, Biblioteka Portreti*. Zagreb: Globus.
11. Jelčić, D. (2004): *Povijest hrvatske književnosti: tisućljeće od Bašćanske ploče do postmodernizma*. Zagreb: Naklada Pavičić.
12. *Hrvatski biografski leksikon. KRANJČEVIĆ, Silvije Strahimir*. 2013. Dubravko Jelčić (ur.). Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Školska knjiga. <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6980>
13. Kolar, M. (2014). Fran Galović i Hrvatska mlada lirika: Esej povodom dviju stogodišnjica (1914 – 2014). *Podravski zbornik*, 40, 264-266 <https://hrcak.srce.hr/227677>
14. Kranjčević, S. S. (1964). *Pjesme. Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knjiga 60. Zagreb: Matica hrvatska.
15. Kranjčević, S. S. (1996). *Izabrane pjesme*. Zagreb: Matica hrvatska.
16. Kranjčević, S. S. (1996). *Izabrana djela*. Zagreb: Matica hrvatska.

17. Kranjčević, Silvije Strahimir (2007). Izabrane pjesme, Sarajevo: Matica Hrvatske u Sarajevu.
18. Krišto, J. (2004). Hrvatski katolički pokret (1903.-1945.). Zagreb: Glas Koncila.
19. Lešić, Zdenko (2005). Teorija književnosti, Sarajevo: Sarajevo Publishing.
20. Lončarević, V. (2005). Književnost i hrvatski katolički pokret. Zagreb: ALFA.
21. Marinković, M. Prvi u nizu: Prvi zbornik senjske (nad)lokalne kulturne priče. Zbornik radova 1. Senjskog interdisciplinarnoga simpozija: Zdravo ste nam, braćo, u kamenu Senju! Uredila Ana Vukelić. Senj: Grad Senj, 2018. 639-64
22. Matičević, I. (2015). Mjera očaja, krik utjehe. Hrvatska ekspresionistička književnost i Prvi svjetski rat. Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, 41, 1, 228-242 <https://hrcak.srce.hr/138995>
23. Matoš, Antun Gustav (1964). U sjeni velikog imena, Zagreb: Matica hrvatska.
24. Moguš, M. (1990). Uskočka epopeja u poeziji S. S. Kranjčevića. Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu, 17, 1, 187-192 <https://hrcak.srce.hr/74398>
25. Niče, Fridrih (1996). Antihrist, Beograd: Izdavačko preduzeće Rad.
26. Prosperov Novak, Slobodan (2003). Zagreb: Povijest hrvatske književnosti, Golden marketing.
27. Šimundža, D. (2004). Bog u djelima hrvatskih pisaca, svezak prvi. Zagreb: Matica Hrvatska.
28. Šimundža, D. (1988). Religiozna polazišta i dileme Kranjčevićeve poezije. Crkva u svijetu : Crkva u svijetu, 23, 4, 342-356 <https://hrcak.srce.hr/85826> Pristupljeno 13. 8. 2021.
29. Vešović, Marko (1998). Sarajevo: Na ledu zapisano, Esezistika ZID.
30. Vidanović, Ivan (2006). Rečnik socijalnog rada, Beograd: Narodna biblioteka Srbije.

Internetski izvori

1. <https://www.poezija.info/hrvatska/silvije-strahimir-kranjcevic/>
2. <http://sskranjcevic.hr/pregled/uDjelaJednoP.ASP?PisID=1&KatID=123&ZbirkalID=&ZbirkalID=941&DjID=1565&totl=1>
3. <https://hkm.hr/lirika-kriza/silvije-strahimir-kranjcevic/>
4. <https://www.poezija.info/hrvatska/mir-vam-silvije-strahimir-kranjcevic/>

SILVIJE STRAHIMIR KRANJCEVIC IN THE CONTEXT OF EUROPEAN MODERNA

Abstract

The transition from the 19th to the 20th century brought many turning points in Croatian literature, and he also presented the great poet - Silvije Strahimir Kranjčević, who deals with important existential issues and presented them in his own way. Silvije Strahimir Kranjčević proved to be a pessimistic poet in whose poems three central points can be found: homeland, man and universe (Jelčić, 2004: 164). Reading his collections, it is evident that he did not separate himself from himself, but over time developed and matured into an even better and more successful poet. What is even more important for Kranjčević is that he took over the suffering and problems of the collective, presented them as his own riots and troubles and tried to find solutions and a positive outcome. He was a great advocate of freedom, justice, which is evident in his songs. He was also prone to many doubts about the discrepancy between biblical idyll and real life, which is why he offers the image of a "stumbled man" in his poems. as a resurrected person and as a person who has experienced a lot of suffering in his short life (Bagarić, 2005: 69). Although at the beginning of his career he was exposed to negative criticism, both the Church and literary critics, he

received full recognition as a poet after World War II, and today is considered the greatest poet of the 19th century, a forerunner of modernity, a synthesis or bridge connecting realism and modernity a classic, the creator of the foundations of contemporary Croatian poetry (Jelčić, 2013). In addition to broadening the horizons of literature, he also expanded the views of destiny and views in spirituality (Šimundža, 1988: 342). He left an influence on many modernist authors, among whom stand out Tin Ujević and Miroslav Krleža, who describes Kranjčević as a "flag bearer of freedom" because "through his prophetic vision he wrote about the relationship between the individual and his homeland." The late 19th and early 20th centuries brought changes in religious views in art. The traditional view of accepting God continues, but there are also some doubts about man's position towards God, the relationship of the biblical account of life to reality. Although literary history and criticism primarily consider him a poet of realism, Kranjčević is considered a forerunner of a new literary period - modernity. With his pessimistic worldview, he provides a different view of the relationship between man and God within which man is perceived as a "stumbled man."

Keywords: *European Modern, Kranjčević, metaphysics, hybridity, poetry*